

O‘ZBEKISTON OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA XORIJLIK TALABALAR UCHUN MENTORLIK TIZIMINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK SAMARADORLIGI

Axmedov Anvar Diyor o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Nukus innovatsion instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida xorijlik talabalar uchun joriy etilgan mentorlik tizimining ijtimoiy-psixologik samaradorligi tahlil qilinadi. Ushbu tizimning ustunliklari, duch kelinayotgan muammolar va uni rivojlantirish yo‘llari muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari mentorlik dasturi xorijlik talabalar uchun moslashuv jarayonini yengillashtirishda muhim rol o‘ynashini ko‘rsatmoqda.

Kalit so‘zlar: mentorlik, xorijlik talabalar, moslashuv, ijtimoiy-psixologik samaradorlik, O‘zbekiston, oliy ta’lim.

Hozirgi globallashuv jarayonida xorijlik talabalarni jalb qilish O‘zbekistondagi oliy ta’lim muassasalarining muhim strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Yangi madaniy va akademik muhitga moslashish xorijlik talabalar uchun murakkab jarayon bo‘lib, ularni qo‘llab-quvvatlash tizimi bu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada xorijlik talabalar uchun mentorlik tizimining ijtimoiy-psixologik jihatdan samaradorligi tahlil qilinib, uning amaliy ahamiyati va takomillashtirish yo‘nalishlari ko‘rib chiqiladi.

O‘zbekiston Statistika agentligi ma’lumotlariga ko‘ra, 2023/2024-o‘quv yili boshida mamlakatimizda 10 845 nafar xorijlik talaba tahsil olmoqda[10]. Ularning asosiy qismini Hindiston (5 733 nafar), Pokiston (1 358 nafar) va Turkmaniston (904 nafar) talabalari tashkil qiladi. Xorijlik talabalar sonining yildan-yilga ortib borishi O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida mentorlik tizimining dolzarbligini oshiradi.

Mentorlik tizimi tajribali talabalar (mentorlar) va kam tajribali talabalar (mentilar) o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni anglatib, bu jarayon xorijlik talabalar uchun alohida ahamiyatga ega. Chunki mentorlar yordamida ular til va madaniy to‘siqlarni yengib o‘tish, ijtimoiy aloqalarni o‘rnatish va akademik muhitga tezroq moslashish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Oliy ta’lim muassasalarida xorijlik talabalar uchun mentorlik tizimining ijtimoiy-psixologik samaradorligini tahlil qilishda quyidagi psixolog olimlarning nazariy tadqiqotlari muhim ahamiyatga ega:

Uri Bronfenbrennerning ekologik tizimlar nazariyasi talabalar moslashuviga ta'sir etuvchi turli ijtimoiy omillarni ko'rib chiqadi. Mentorlik dasturi bu omillarni muvofiqlashtirib, xorijlik talabalar integratsiyasini yengillashtiradi[2].

Jon Berrining akkulturatsiya nazariyasi xorijlik talabalar yangi madaniyatga qanday moslashishini tushuntiradi. Mentorlik tizimi ularni integratsiyaga yo'naltirib, madaniy moslashuvni jadallashtiradi[1]

Sheldon Koen va Tomas Uillsning ijtimoiy qo'llab-quvvatlash nazariyasi mentorlik tizimining stressni kamaytirish va psixologik barqarorlikni ta'minlashdagi rolini ochib beradi. Mentorlarning mavjudligi xorijlik talabalar uchun qo'llab-quvvatlovchi omil bo'lib xizmat qiladi[6].

Lev Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi ta'lim jarayonida ijtimoiy o'zaro ta'sirning ahamiyatini ta'kidlaydi. Mentorlar orqali xorijlik talabalar ijtimoiy o'zaro ta'sir qilishni o'rganadilar [4].

Albert Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasi kuzatish va modellashtirish orqali o'rganish jarayonini tushuntiradi. [3].

Erik Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasi ijtimoiy aloqalarning inson rivojlanishidagi rolini tahlil qiladi. Mentorlik tizimi ushbu jarayonda ijtimoiy qo'llab-quvvatlovchi mexanizm sifatida talabalarning akademik va shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi [5].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mentorlik tizimi xorijlik talabalar uchun ijtimoiy va psixologik jihatdan samarali yordam vositasi hisoblanadi. Ushbu tizim ularning yangi madaniyat va akademik muhitga tezroq moslashishiga, stress darajasini kamaytirishga va o'quv jarayonida muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi.

Biroq, tizimning samaradorligini oshirish uchun mentorlarni tanlash va tayyorlash jarayonini yanada rivojlantirish, xorijlik talabalar orasida mentorlik dasturi haqida xabardorlikni oshirish ham muhimdir. Shu orqali O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida xorijlik talabalar uchun yanada qulay va samarali ta'lim muhitini yaratish mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, **46**(1), 5–34.
2. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press.
3. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Prentice Hall.
4. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.

5. Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. W. W. Norton & Company.
6. Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, **98**(2), 310–357.
7. Tinto, V. (1993). *Leaving College: Rethinking the Causes and Cures of Student Attrition*. University of Chicago Press.
8. Pascarella, E. T., & Terenzini, P. T. (2005). *How College Affects Students: A Third Decade of Research*. Jossey-Bass.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi “Xorijiy talabalarni O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalariga jalb qilishni kengaytirish to‘g‘risida”gi qarori.
10. O‘zbekiston Statistika agentligi. (2024). *O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalaridagi xorijlik talabalar statistikasi*. Kun.uz.

